

Toomas Hendrik Ilves: “Kuni me ise ei kirjuta, peame tõlkima.”

President Toomas Hendrik Ilves vestleb Kaarel Tarandiga maailma tulevikku kujundavate ennustusraamatute rollist ja mõjust Eestis.

K.Tarand: Hoiatus- ja ennustuskirjandus on huvitav, kuid Eestis vähe rakendust leidnud žanr. Enamjaolt viljeldakse seda õhtumaadel, toetudes teadusele, uuringutele ja faktidele, mis kirjutatakse kokku mitte-teadlastele arusaadavaks ladusaks jutuks. Eestlaste kokkupuuted sedasorti raamatutega piirduvad tõlgetega, millest mõne ilmumist oled ka ise mahitanud ja toetanud. Kodumaine looming aga peaaegu puudub.

T.H.Ilves: Teatud mõttes meil ju sellist lugemisvara on, aga see ei ilmu raamatutena ega ladusate tekstidena, vaid pigem igasuguste stsenaariumidena. Hiljuti lugesin üle kümmekond aastat tagasi kokku pandud neli võimalikku haridusstsenaariumi, näiteks. On ka majandusstsenaariume, mida futuroloogid kokku panevad. Tõsi, tähtsamate teemade käsitlusi ei ole. Näiteks kogu maailma erutav teema, millest lõpmatuseni kirjutatakse: mis saab fossiilkütustest? Inglise keeles on neid raamatuid lõputult. Hiljuti lugesin läbi

James

Howard Kunstleri “The Long Emergency”

(2005), mis algab väitest, et ajavahemikus 2005 – 2008 jõuab kätte hetk, kui maailm on ära tarvitanud rohkem fossiilkütust kui veel alles on jäänud. Nagu kõik naftatippu käsitlevad raamatud on seegi toonilt pessimistlik. Aga Platonist Spenglerini ja edasi tänapäevani kehtib õhtumaadel käsitus, et varem oli elu parem ja toimub pidev allakäik.

K.Tarand: Ühesõnaga, pidev virin globaalse allakäigu üle on lääne eripära. Pessimistlike tekstidega ennast piitsutades saavutatakse kokkuvõttes ülesmäge minek ja parem elu.

T.H.Ilves: Eks need on ikka kantud lootusest, et kui teadvustad probleemi, nafta puhul keskkonnamõju ja kliimamuutuse, siis keegi ärkab üles ja võtab midagi ette. Nafta hind ei ole küll tõusnud enam nii kiiresti, kui näitas aastatagune kurss, aga juhul kui tõus jätkunuks, siis maksaks aastal 2010 paagitais kütust Eesti keskmise palga. Mida see tähendab elule maal, kus ainsaks liikumisvahendiks on auto?

Tõin selle näite aastatagusel NATO assotsiatsioonide aastakoosolekul, teades, et ega tegelik tõus nii kiire ei tule. Negatiivsete piltide maalimine aitab mõelda, kuidas ohte vältida. Kui meil pole analüüse ega neile toetuvaid otsuseid, kuidas käituda, võivad asjad isevoolu väga halvasti minna.

Jared Diamond analüüsib oma viimases raamatus ("**Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed**" , 2005), kuidas ühiskonnad on mõtlematusest ennast auku ajanud. Parim näide on siin loomulikult Lihavõttesaarte lugu, kus lõpp oli õudne. Miks selline mõtlemine on omane just õhtumaadele? Sest siin on vähemasti renessansist alates olnud kesksel kohal progressi mõiste. Hommikumaadel keskendutakse rohkem stabiilsusele, ei soovita olukorda muuta. Meie tahame, et kõik muutuks. Ja kõik muutubki kiiresti, aga miks peaks arvama, et kõik kindlasti positiivses suunas muutub!

K.Tarand: Meie koduse väikese raamatuturu hoiatuskirjanduse moodustavad tõlkeraamatud. Neil on isegi tarbijaskonda, kuigi tõlked jõuavad lugejani mõnikord mitu aastat hiljem ja neil raamatutel on kalduvus vähemasti andmestiku osas kiiresti vananeda. Osaliselt on eestindused tulnud ka otse erakondlikul toel. Kõige optimistlikumatest autoritest võiks ehk nimetada Jeremy Rifkinit.

T.H.Ilves: Kui ilmus Rifkini “Töö lõpp” (“The End of Work”, 1995, eesti k 1998), olin sellest suures vaimustuses just seetõttu, et mina leidsin sealt Eestile sobivaid arenguvõimalusi. Rifkin tõi seal kohutava näite sellest, kuidas Kentucky osariigis tegutsenud 12 000 töötajaga terasetehas läks jaapanlaste kätte, kes seal kõik automatiseerisid, mille tulemusena tehas andis sama palju toodangut kui enne, aga ainult 120 töötajaga. Rifkini ludiitlikus käsitluses oli see halb, aga väikesele riigile on automatiseerimine ja arvutite kasutamine meie võimalus olla funktsionaalselt suuremad oma arvust – sellest kasvas välja ka Tiigrihüppe idee. Loogiline vastus küsimusele, kust alustada, oli loomulikult, et koolidest ja noortest.

K.Tarand: Idee, et info- ja kommunikatsioonitehnoloogiad (IKT) tuleks igal pool ja igal võimalikul juhul rakendada, on Eestis ülihästi omaks võetud. Seetõttu võiks ennustada ka New York Timesi kolumnisti **Thomas Friedmani** raamatule “The World is Flat” (2005) Eestis head vastuvõttu, sest ta rõhub just IKT rakendustele, mis küll viivad töökohti välja vaesematesse riikidesse, kuid võimaldavad lõppkokkuvõttes arenenud riikidel oma konkurentsivõimet hoida.

T.H.Ilves: IKT andis meile ka Friedmani väga armastatud mõistet kasutades “tasase mänguväljaku”. Suhteliselt väikeste ressurssidega ja, mis eriti oluline, alustades siis, kui ka teised olid alles tee alguses, sai Eesti väga hea tulemuse. Kui mõelda sellele, millise infrastruktuuri sakslased, prantslased või soomlased olid meie 50 okupatsiooniaasta jooksul üles ehitanud, ja kõrvutada seda Eestis põhiliselt sõjaliseks otstarbeks ehitatud infrastruktuuriga, oli meie olukord ju üsna lootusetu. Kui kiiresti on võimalik infrastruktuuri rajada, näeme näiteks vaidlustest, kuidas ja kui kiiresti saab ehitada üht neljarealist maanteed.

K.Tarand: IKT rakendamise kiirus ja ulatus ongi Eestis, mulle näib, erandlik. Muudele elualadele ja muude tehnoloogiate valdkondadesse see hoiak õieti ei laiene. Kui võtame väidetavalt maailma börside järgmise kuuma kauba, energiatehnoloogiad, millele pakutakse dotcom-buumiga samalaadset minekut, siis siin tundub, et me nende tehnoloogiate olemasolu tahtejõuga pigem eitame kui üritame nende kiirest käikulaskmisest kasu lõigata. Ütleme, et nii ei saa, nii ei ole, ja tammume seisakus, mida tahes ka muu maailm ei teeks. Aga ta teeb, rakendab energiatehnoloogiad, nagu kunagi võrgu ehitas ja meie sellega kaasa läksime. Energiaala lahenduste erinevus IKTst on see, et need ei ole mänguasjad, nende peal ei saa midagi toredat ja meelelahutuslikku teha nagu arvutitega, mida me rakendame praegu majanduslikust seisukohast veel üsna ebaefektiivselt.

T.H.Ilves: Paar aastat tagasi algatas MacIntosh nn superarvuti ehitamise eksperimendi. Nad ühendasid sadu personaalarvuteid väga arvutusmahuka kliimauuringu tarbeks. Aga nad ei ehitanud üht väga suurt ja kallist arvutit, vaid rajasid lahenduse rohujuure tasandi koostööle: iga vabatahtlik laenas oma arvuti võimsuse ühisesse üritusse välja, kui ta ise parasjagu arvutit ei kasutanud. Tänu sellele süsteemile on võimalik väga suuremahulisi arvutusülesandeid lahendada spetsiaalseid väga kalleid tööriistu ehitamata. See paneb mõtlema, et miks meiegi ei võiks rakendada samasugust vabatahtlikkusele põhinevat süsteemi ühistel, eeskätt teaduslikel eesmärkidel, alustades näiteks riigi ministeeriumide arvutitest, mis seisavad ju väljaspool tööaega kasutult.

K.Tarand: Kui minult küsitaks, võiksin ma vabalt oma arvuti niisugusesse kasutusse anda, aga kõigepealt küsiks kindlasti, mis on asja eesmärk, milleks tarvitate, milliseid ühiskonnale kasulikke tulemusi kavatsete saada. Enne nõusoleku andmist loodaksin kuulda seda "suurt ideed", mille puudumise üle sinagi oled kurbi mõtteid avaldanud. Seoses värskelt päevakorralise poliitilise kaubaga "pronksmees nafta vastu" tahtsin teada, kas ja mil viisil on Eestis välja arvatud naftatransiidi otsesed ja kaudsed kulud-tulud. Selliseid tulemusi või arvutusi pole paraku kuskil käepärast, nii et pean kahtlustama, kas ehk pole keegi üldse sellist ülesannet püstitanudki. Avalikult opereeritakse emotsionaalse väitega, et transiit on meile kasulik, aga kuna Eestis pole kaudsete kulude arvestamine harjumuspärane tegevus, siis ei saa kindel olla, kas esitatavad näitajad, näiteks 3% SKTst või 10% SKTst, on üldse positiivse märgiga. Võimalik, et täpne teave on riigisaladus, aga sel juhul – miks küll?

T.H.Ilves: Selliste analüüside eeldus on sõltumatute uurimisinstituutide olemasolu. Neid on Eestis vähe ja nad on alafinantseeritud. Pole õieti kellelki tellida. Loodud on nüüd kaitseuringute keskus, tundub, et ka rahaliselt kindlustatult. Ühes valdkonnas on nüüd võimalik ehk midagi ära teha. Kui vaadata aga, milline roll on kõikvõimalikel uurimisasutustel kas või Soomes, siis meil pole siiani olnud midagi vastu panna.

K.Tarand: Kas need keskused peaksid olema kohad, kust võiksime tulevikus loota lisaks keeruliste analüüsidele ka pehmemas vormis serveeritud ennustuskirjandust, menukeid? Või peame pigem panustama avalikule teenistusele, kel juba süstematiseeritud andmed korrastatult käes? Umbes sellise mudeli järgi nagu Californias, kus kuberner Schwarzeneggeri (hetkel endine) nõunik **Terry Tamminen** avaldas novembris 2006 laineid löönud raamatu “**Lives per Gallon**”

. Lühidalt kokku võttes hindab Tamminen seal USA naftasõltuvuse pidurdavat mõju USA majandusele, naftaga seotud kaudseid kulusid ja lõpetuseks loomulikult propageerib kiiret üleminekut vesinikumajandusele, mille osas Californias ka juba esimesi tõsiseid samme astutakse.

Eesti analoog sellisele teosele oleks peaministri nõuniku kergelt seeditav, ent korralikel allikatel rajanev raamat, mis käsitleks Eesti üleminekut naftavabale transpordisüsteemile näiteks aastaks 2025. Sellist pole. Meil on võimalik uskuda välismaiseid autoriteete või üldse mitte kedagi, sest omasid ei ole. Aga iga välismaise hoiatusraamatu puhul võib tekkida petlik mulje, et ju see ongi võõras ja välismaine probleem, mille lahendamiseks meil asja ei ole. Kuni oma autoriteet, olgu teadlane, uurija, suure ajalehe kolumnist või riigiteenistuja, põhjapanevat teksti ei kirjuta, tundub kõik kauge ja kõrvaline.

T.H.Ilves: Midagi meil ju on ka. Näiteks inimarengu aruanded, aga mitmel puhul kerkib üles

kvaliteedi küsimus. Kui aruandes võrreldakse Gini koefitsiendi alusel Eestit Põhjamaade, Sloveenia ning Tšehhiga ja tehakse ses võrdluses Eesti suurema kihistumise näitaja alusel järeldus, et Eesti liigub “ultraliberaalse Ameerika” suunas, siis tekib küsimus, et miks just selline ebaaus võrdlus, mis Eestit justkui halvas valguses näitab. Eestiga sarnasema koefitsiendiga riigid nagu Inglismaa, Prantsusmaa või Hispaania on aga võrdlusest välja jäetud. Ühesõnaga, nii mõnedki analüüsid on meelevaldsed ja ebapädevad, aga segadust ühiskonnas tekitavad need küll.

K.Tarand: See on sama hea kui panna ühte panna USA keskkonnapoliitika. Seal on näiteks Bushi föderaalne hoiak, mis tõrgub Kyōto protokollile vastu ja annab maksusoodustusi naftakompaniidele. Aga osariigiti on seal 50 keskkonnapoliitikat, millest California oma on olnud aastakümneid teerajaja terves maailmas, kui otsustada regulatsioonide järgi.

T.H.Ilves: Californias kehtis juba 25 aastat tagasi nõue, mida ka täideti, kuid milleni meie pole veel jõudnud. Nimelt on kütusetanklates püstoli otsas kummist kate, mis takistab mürgitumist kütuseaurudega tankimise ajal. Sama puudutab katalüsaatoreid.

K.Tarand: Või ka elektrituulikuid, mida hakati just Californias üles panema kogu muu maailma põlastava iroonia saatel. Nüüdseks on tuule-energia usku kõige vankumatumalt pöördunud hoopis Euroopa. Õigusliku regulatsiooni alal tasuks ilmselt just Californiast eeskujuga võtta, eriti, et sel kõigel pole “ultraliberaalsusega” mingit pistmist. Seal on eeskujuga, kuidas pühas isikuvabaduste keskpunktis USA-s saab üldistes huvides vägagi kaalukaid piiranguid kehtestada. Paraku aga, kui me IKT alal oleme teinud edusamme, vedanud kaablit ja pannud selle otsa lõpplahendusi, nähes selle tagajärjel välja kui tubli Euroopa keskmine, siis energia alal mitte sinnapoolegi.

T.H.Ilves: Eks ka IKT alal saaks teha palju rohkem. Infrastruktuur on olemas, aga me katsetame uusi lahendusi suhteliselt tagasihoidlikult. Kodaniku suhtlemist riigiga saaks tunduvalt lihtsamaks teha ID-kaardi abil. Riigikontrolör pidas ses osas hiljuti väga innustava ettekande, osutades, et kuna kodaniku suhtlemisest riigiga käib 70% kohaliku omavalitsuse kaudu, siis just seal tuleks elektroonilised teenused kõigile kättesaadavaks teha – mida aga pole tehtud. Praeguseni on tase ikka veel selline, et saad küll igasuguseid dokumente arvutis täita, kuid siis pead selle ikka välja trükkima ja vallamajja viima. Täiselektroniline asjaajamine teeks kodanike elu palju kergemaks ning ühtlasi vähendaks ka korrupsioonivõimalusi.

K.Tarand: Selles osas on vähemasti probleem teadvustatud ja lahendused ka teada. Eestlaste keskkonnakäitumises aga sama tüüpi vigu veel ei nähtagi. Kui hüpata tagasi Californiasse, siis seal on autostumisest ning mootorikütustest tulenevate keskkonna- ja terviseriskidega tegeldud vähemasti 50 aastat. Me kopeerime praegu oma käitumisega autode ostmisel, suhtumises maanteedehitamisse ja ka autode kasutamisel California aastakümnete-taguseid suundumusi. Seda ei saa just ülearu mõtlevaks ja eesrindlikuks pidada. Teiste vanu vigu ja suuri kulusid tekitavat käitumist ei peaks ju jälle tegema, kui selle tagajärjed on teada. Miks mitte võtta kohe kurss naftavabale transpordisüsteemile?

T.H.Ilves: See kõik võtab veel aega. Oli arusaadav ja ennustatav, et totalitaarsest ja käsumajanduslikust süsteemist välja tulnud inimesed, kes ei pidanud enam aastaid järjekorras ootama, et Moskvitši osta, hakkasid massiliselt autosid ostma. Ja seda ei saa mingi jõuga takistada. Oleks olnud imelik oodata, et kui Eesti saab vabaks, ütlevad inimesed, et nad ei osta keskkonna hoidmise nimel autot. Mida rohkem näeme lahendusi teistes riikides, seda lähemale jõuame ka omadele.

K.Tarand: Eestlaste autokultus pärineb ilmselt juba ajast enne auto leiutamist...

T.H.Ilves: ...nagu udmurdid ühes nõukogude ajalooramatus – nood unistasid sotsialismist juba XV sajandil.

K.Tarand: Enam-vähem. Kiiruseiha ja soov oma sõidukiga, vanasti siis hobuvankriga, teisele “ära teha”, mõisnikule ja hiljem naabertalunikule koht kätte näidata, on eesti mehe ürgne tahtmine. Tänapäeval on sel pahatihti väga traagilised tagajärjed, milleni hobustega ei jõutud.

T.H.Ilves: Ma ei arva, et eestlased oleksid siin millegipoolest erilised. Igal pool maailmas, kui võimalus tekib, ostavad inimesed endale liikumisvahendi. Mis on praeguse Hiina üks suurimaid probleeme: igaühel on auto ja õhk linnades on täiesti kõlbmatuks muutunud. Inimese unistuse täitumise tulemus on uued hädad.

K.Tarand: Ühesõnaga, läänes äraproovitud trikk, et näita inimesele autot ja ta läheb peast segi, on siis nüüd saanud lääne vandenõuks Hiina vastu. Hiinlastele müüakse piiramatus koguses autosid, et nad nende kasutamise kätte lämbuksid ega saaks majanduslikuks supervõimuks maailmas? Hiina kasvamine ja sellest tulenevad globaalsed hädad on ju üks hoiatuskirjanduse keskseid teemasid.

T.H.Ilves: Vandenõuteooriad on rohkem ilukirjanduse pärusmaa, millel tegelikus elus on vähe kohta. Pigem on siin tegu nähtamatu käe ja mõistusetu pea ühendusega, millest räägib ka Jared Diamond, olukorraga, kui oma tegevuse pikaajalistele tagajärgedele ei mõelda.

Kui ostad auto, ei mõtle sa sellele, et see võib linnaõhu nii ära rikkuda, et oma last enam õue viia ei saa. Californias sellise olukorrani ju jõutigi. Küsimus ei olnud seal selles, et inimesed oluksid väga progressiivsed ja lahtise peaga, vaid oli tekkinud olukord, et lapsed massiliselt haigestusid. See sundis kehtestama reeglid, sest teatud piiri ületava sudutaseme tõttu tuli sulgeda koolid ja lapsi kodus hoida. Nad pörkusid probleemidega teistest varem. Täpselt sama juhtus 1950ndate Londonis, saasteaineks kivisüsi. Kui inimesed ikka surema hakkasid, võeti enesekaitseks ka abinõud tarvitusele.

Los Angelesega võrreldes on meil looduslik eelis, ka Tallinnal pole sellist kausjat kuju, mistõttu mürgine õhk linna vahele seisma ei jää.

K.Tarand: Siiski, näiteks Pirita tee liiklusummikus võid küll teada, et mõne meetri kaugusel mere kohal on puhas õhk, aga oma autosse tõmbad sa enda ees seisva auto heitgaasitorust selget mürki ja hingad seda sisse.

T.H.Ilves: Tuleb vajutada nuppu, mis paneb ringlema ainult auto sees oleva õhu ja väljast juurde ei võta.

K.Tarand: Jah, neis autodes, kus see nupp on. Kõigis pole. Pealegi, see on ajutine lahendus, sest siseõhus saab varem või hiljem hapnik otsa. Aga esialgu näen ma Eestis, et meil pole kõige õrnematki avalikku tähelepanu mootorikütuste kahjulikule mõjule. Ei ole avalikke kampaaniaid, tarbijakäitumise suunamist, karme fakte, riigi piiravaid samme. Jah, AIDS, narkomaania, alkohol, ka need on tähtsad, aga... Tamminen nimetab USAs naftareostusest tulenevateks otsesteks tervishoiukuludeks aastas 54,7 miljardit dollarit (182 dollarit elaniku kohta) ja diiselkütuse põhjustatud vähijuhtumite arvuks aastas 125 000 (Eesti võrdlusarv oleks 560). Mootorikütus on meil ikka veel püha ja puutumatu, millele ei või isegi aktsiisimaksu lisada, kuna see võiks mõjuda halvasti meie elustiilile.

T.H.Ilves: Mure tekib. Vastavalt Maslow' vajaduste hierarhia mudelile. Keskkond kui väärtus tuleb selles püramiidis ikka alles pärast toitu, peavarju ja liikumisvahendeid. Vaestes riikides ei pöörata keskkonnale erilist tähelepanu, see mure tuleb koos jõukuse kasvuga.

K.Tarand: Üks tuttav arhitekt osutas mulle hiljuti, et Eesti mehe vajaduste rahuldamises tuleb sein üsna kohe pärast maja vastu, sest järgmiseks tahaks kohe ka ilusat, st suurte puudega aeda-parki maja ümber. Ja siis selgub õudusega, et suuri puid saab alles kahe inimpõlve pärast, lastelastele. Kui siiski, sest maju ehitatakse ju pahatihti lagedatele loopealsetele, kus puud pole kunagi suureks kasvanudki. Tigidaks teeb see loodus oma seadustega.

Aga tulles tagasi võrdluse juurde IKT-ga, siis muidugi võime oodata ja vaadata, kuni probleem kuhjub nii, et igaüks seda oma nahal tunneb – et alles valijate halb enesetunne muudab keskkonna kaitsmise ka poliitilisteks otsusteks. Me ei oodanud samamoodi kommunikatsiooni alal.

Ka keskkonna alal peaks meil olema mingi plaan, valmisolek tehnoloogiasirdeks. Keegi ei tea ju täpselt, kui valmis on maailma suurim majandus, USA oma, üleminekuks näiteks vesinikumajandusele. Kui praegu julgeimad poliitikud Eestis pakuvad Tallinna-Tartu kiirtee valmimisajaks 10 – 15 aastat, siis kas poleks loogiline võtta selle rajamisel kohe võimalikke tehnoloogiamuutusi arvesse?

Aga kena on sellest kõigest ju rääkida. Miks me sellest kõigest raamatuid ei kirjuta, nagu tehakse muudes kultuurides?

T.H.Ilves: Vaadakem mastaape. Kui oled Thomas Friedman ja töötad New York Timesis, siis saad sa päris korralikku palka. Kui kirjutad raamatu ja see osutub bestselleriks, teenid sa 10% iga müüdü eksemplari hinnast. "The World is Flat" toob seega sisse 2,75 dollarit eksemplarilt. Turu suurust arvestades on see väga kopsakas summa, mille inimene teenib. Kui oled ajakirjanik Eestis, siis pole sul ju sama stiimulit. Isegi kui kirjutad bestselleri ja müük käib samadel tingimustel. Kirjastuste liit loeb raamatu menukiks juba alates 1000 eksemplari läbimüügist. Tähendab, siin pole võimalik raamatuga aastapalka või rohkem teenida.

K.Tarand: Eks Eesti raamatuturul on kasutusel avalikud toetussüsteemid, millega saab mingil määral turu puudulikkust tasandada. Puudujäägid on ehk hoopis mujal. Esiteks peaks kirjutajal olema andmetega ümberkäimiseks ettevalmistus, mida meie ajakirjanikel enamasti pole. Ja teiseks, andmed ise ei ole igas valdkonnas sugugi nii hõlpsasti kättesaadavad, kui võiks loota kas või avaliku teabe seaduse vaimu silmas pidades. Nii et: ajakirjanikele vaevalt esialgu ennustuskirjanduse alal erilist lootust saab panna. Aga poliitikud, nende nõunikud, ametnikud?

T.H.Ilves: Kirjutavaid inimesi nende hulgas ju on. Aga kellelegi ei saa ette kirjutada tema teemavalikut. Mõni kirjutab ajaloost, mina mitte. Kui kirjutan, siis välispoliitikast. Aga ju siis meil ei ole praegu poliitikuid, keda globaalsed tulevikuküsimused nii väga huvitaksid.

Ministrite nõunikud aga on võetud enamasti tööle selleks, et neile parteilises liinis tööd anda, mitte selleks, et nad mingis valdkonnas ministrist targemate inimestena tõesti head nõu

annaksid ja uusi ideid välja pakuksid.

Aga õigupoolest – ega neid raamatuid mujal peale USA ka ülearu palju ei kirjutata. Oma erialalt võin tuua näite. Kord ühel German Marshall Fundi õhtusöögil Berliinis tekkis meil küsimus, kuidas seletada seda, et Washingtoni igal tänavanurgal võid kohata kolme meest, kellest igaüks on äsja kirjutanud järjekordse paikapaneva raamatu julgeoleku- või välispoliitikast, aga Euroopast ei leia kedagi. Püüdsime siis välja mõelda kümnet nime Euroopas, kes võiksid kõne alla tulla. Leidsime vaid üksikuid, neistki sakslased põhiliselt tuntud ainult omal maal, ja Max Jakobson, keda ei tunta Lõuna-Euroopas.

Erialased raamatud, kus on visiooni ja ideid, ilmuvadki peaaesjalikult USAs. Kusjuures sageli ka eurooplaste kirjutatud. Sealne kultuur on teistsugune. Siinpool ookeani otsitakse uut vähem kui sealpool.

Edaspidigi peame Eestis toetuma oluliste teoste tõlgetele. Olin ise selle taga, et **Francis Fukuyama** “**Ajaloo lõpp**”

(“The End of History and the last Man”, 1992, eesti k 2002) Eestis trükki jõudis, samuti

Samuel Huntingtoni “**Tsivilisatsioonide kokkupõrge**”

(“The Clash of Civilizations”, 1996, eesti k 1999).

Mõlemal puhul oli tegu teemaga, mida mujal arutati, ja kui meil on ainult mõned inimesed, kes on seda inglise keeles lugenud, siis tore seegi, aga sel juhul ei jõuta siin arut-elu ega teadvustamiseni. Kui tahame maailma vaimses elus aktiivselt osaleda ja mitte tegelda kodukootud informeerimatu lobaga, siis peame kõigepealt kursis olema maailmas käivate vaidluste ja debattidega. Varem või hiljem puudutavad need meid niikuinii. Esiatgu aktsepteerigem, et meil pole inimesi, kes oma raamatutega teemasid algataksid. Tõlkigem siis vähemasti eesti keelde nii palju kui jaksu on.

K.Tarand: Mis peaks olema järgmine oluline tekst, mida tõlkida?

T.H.Ilves: Maitse asi. Viimati loetutest andis mulle rohkesti mõtlemisainet **Robert Kagani** “Ohtlik rahvus”

(“Dangerous Nation”, 2006). See on esimene osa neokonservatiivse teoretiku kaheköitelisest USA välispoliitika ajaloost. Kaganil on väga huvitav tähelepanek, mida mina polnud varem kohanud, kuid mille saab hästi panna ka tänapäevase Eesti konteksti. Kagan juhib tähelepanu sellele, et lõunaosariigid hakkasid orjandusliku korra lõpu ajal vastu sõdima sellele, et USAga liituksid uued osariigid, sest kord oli selline, et uutes osariikides enam orjandust ei olnud. Põhimõte on lihtne: ebademokraatlik olukord (näiteks riik) ei talu demokraatiat enda ümber. Kagan ei toonud seda välja printsibiina, aga seda see just on. Välispoliitikas sai see tekkida alles pärast vabade ühiskondade teket XIX sajandil, mitte enne. Tähendab, kui oled Venemaa naaberriik ja sealjuures demokraatlik, siis oled sa Venemaa jaoks probleem. Paneb mõtlema!

K.Tarand: Mul jälle tekkis Friedmani lugedes mõtena hirm, et kui üht tugevat kujundit nagu see “lapik maailm” on, maakera väga ebaühtlaselt haritud elanikkonnale müüa, siis kas ehk paljud kujundit, mõnesõnalist lauset tõena võtma ei hakka, paiskudes nii oma mõttemaailmas Kolumbuse-eelsesesse aega tagasi.

T.H.Ilves: Metafooride lihakstegemine on alati väga ohtlik.

Mul pole mingit kahtlust, et tehnoloogilised edusammud silmaiirise skannerist röntgeniaparadiini aitavad meil tuvastada, paljastada ja kinni nabida neid, kes üritavad kasutada lapiku maailma kergesti kättesaadavaid tööriistu selle maailma hävitamiseks. Kuid lõppude lõpuks ei taga tehnoloogia üksi meie turvalisust. Peame tõesti leidma viise, kuidas mõjutada kujutlusvõimet nimelt nendel, kes on valmis kasutama ühistegevuse võimalusi selleks, et hävitada seda maailma, kus need võimalused on leiutatud.

Thomas L. Friedman, "The World is Flat" (2005)

Võistlus aina haruldasema nafta pärast võib isegi olla uue külma sõja ettekuulutus ajal, kui Hiina marsib ümber maailma, otsides energiat, millega toita oma palavikulist majanduskasvu, samal ajal kui USA üritab neid samme blokeerida ning haarata need varud endale, et tagada oma kodune jõukus.

Terry Tamminen, "Lives per Gallon" (2006)

Massachusettsi lahe kolonistid ei otsinud isolatsiooni Vanast Maailmast ega pidanud end ka isoleerituks. Puritaanide juhid ei uskunud isegi, et rajavad "uut" maailma, mis vanast erineks. Nende arusaamades olid vana ja Uus-Inglismaa vaimselt, kui ka mitte geograafiliselt, üks ja seesama maailm.

Robert Kagan, "Dangerous Nation" (2006)